

6. Міхеєнко М.М. Науков.-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / М.М. Міхеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубинський. – К. – Наукова думка. – 1997. – 410 с.
7. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів / С.М. Стахівський. – К. – Атака. – 2009. – 64 с.
8. Слінько С.В. Теорія та практика реформування досудового розслідування / С.В. Слінько. – Харків. – Владимирів. – 2011. – 280 с.
9. Селиванов Н.А. Советское состояние криминалистической техники и пути ее развития / Н.А. Селиванов. Вопросы криминалистики. – М.: Госюриздат. – 1962. – № 6 – С. 7–10.
10. Шепітько В.Ю. Криміналістика / В.Ю. Шепітько. – Харків. Національна юридична академія ім. Я. Мудрого. – 2010. – 462 с.

УДК 343.1

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ Й НОРМ МОРАЛІ

THE CORRELATION CRIMINAL PROCEDURAL FORM AND NORMS OF MORALITY

Трофименко В.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті аналізуються окремі питання співвідношення кримінальної процесуальної форми та норм моралі. З'ясовано, що моральні норми відіграють у сфері кримінального процесу важливу роль. Вони не тільки є гарантією дотримання правових норм, впливають на правосвідомість осіб, які здійснюють кримінальне провадження, становлять сутність їхньої професійної етики, а й, будучи закріпленими у правових нормах, безпосередньо впливають на кримінальну процесуальну форму, визначаючи особливості її окремих процедур.

Ключові слова: процесуальна форма, кримінальне провадження, кримінальні процесуальні відносини, норми моралі, обрядність.

В статье анализируются отдельные вопросы соотношения уголовной процессуальной формы и норм морали. Выяснено, что моральные нормы играют в сфере уголовного процесса важную роль. Они не только выступают гарантией соблюдения правовых норм, влияющих на правосознание лиц, осуществляющих уголовное производство, составляют сущность их профессиональной этики, а и, будучи закрепленными в правовых нормах, оказывают непосредственное влияние на уголовную процессуальную форму, определяя особенности ее отдельных процедур.

Ключевые слова: процессуальная форма, уголовное производство, уголовные процессуальные отношения, нормы морали, обрядность.

The selected issues of correlation criminal procedural forms and norms of morality are analyzed in the article. We found out, that moral norms play an important role in the sphere of criminal process. They are not only a guarantee observance of legal norms, affect on legal consciousness of persons, carrying out criminal proceedings, they constitute the essence of their professional ethics, and being enshrined in the law make a direct impact on criminal procedural form, determining features of individual procedures.

Key words: procedural form, criminal proceeding, criminal procedural matters, norms of morality, ritualism.

Актуальність теми. Велике значення у сфері кримінального процесу відіграють моральні норми, які не тільки є гарантією дотримання правових норм, впливають на правосвідомість осіб, котрі здійснюють кримінальне провадження, становлять сутність їхньої професійної етики, а й, будучи закріпленими у правових нормах, безпосередньо впливають на кримінальну процесуальну форму, визначаючи особливості її окремих процедур.

Ураховуючи багатоаспектність питання співвідношення правових (зокрема кримінальних процесуальних) норм і моралі, звернімося до аналізу лише того його сегмента, який стосується впливу моральних норм на кримінальні процесуальні норми, що визначають процесуальну форму криміналь-

ного провадження, адже традиційно саме цей аспект взаємозв'язку вказаних норм залишається недостатньо дослідженим.

Перш ніж перейти до дослідження цієї проблеми, зазначимо, що саме в силу нерозривного зв'язку кримінальних процесуальних і моральних норм, впливу останніх на правове регулювання кримінальної процесуальної діяльності указані питання були предметом наукового аналізу кількох поколінь учених у галузі кримінального процесу. Роботи видатних дореволюційних юристів: О.Ф. Кістяківського, А.Ф. Коні, П.І. Люблінського, І.Я. Фойницького – становлять фундамент сучасних підходів до розуміння значення моральних основ кримінального процесу. У радянський період світ побачили фундаменталь-

ні праці О.Д. Бойкова, Г.Ф. Горського, Л. Д. Кокорева, Д.П. Котова, В.В. Леоненка, М.М. Михеєнка, О.Р. Михайленка, Т.М. Москалькової, Н.Н. Полянсько-го, А.Л. Рівліна, В.М. Савицького, М.С. Строговича та інших учених, котрі особливу увагу приділили проблемам етики кримінального процесуального доказування та етики професійних учасників кримінального процесу. На сучасному етапі розвитку кримінальної процесуальної науки моральні основи судочинства, допустимість використання окремих засобів доказування в кримінальному провадженні стали предметом дослідження Т.В. Варфоломеєвої, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, Л.М. Гуртієвої, В.А. Журавля, В.О. Коновалової, В.Т. Маляренка, О.В. Мельник, В.Т. Нора, С.М. Стахівського, М.Є. Шумила, В.П. Шибіки й інших науковців. Утім, на нашу думку, вищевказані питання залишаються недостатньо розробленими в науці кримінального процесу, потребують окремого комплексного дослідження з урахуванням новітнього кримінального процесуального законодавства України. У межах статті ми звернемося лише до деяких аспектів вказаної проблеми, не претендуючи на її вичерпний аналіз, а з метою продемонструвати вплив моральних норм на кримінальну процесуальну форму й зарахування на цій підставі моральних основ до системи найважливіших чинників, що детермінують її розвиток.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на нерозривний зв'язок кримінального процесуального та кримінального права, формою реалізації якого є саме кримінальний процес, аксіоматичним виглядає твердження Т.М. Москалькової щодо того, що навіть найбільш моральний закон не може досягнути своєї мети, якщо він реалізується неморальними методами [1, с. 9]. У цьому плані не втрачають актуальності слова А.Ф. Коні, який розглядав значення моралі під час судового розгляду й у зв'язку з цим зазначив, що в кожній судовій дії поряд із питанням: «що» необхідно здійснити, виникає питання про те, «як» це здійснити [2, с. 50]. Указане, безумовно, стосується не тільки судових стадій кримінального провадження, а і його загалом, адже на кожному його етапі законність і етичність кримінального процесуального інструментарію забезпечує дотримання прав і свобод учасників кримінального процесу й у такий спосіб – реалізацію принципу верховенства права. У зв'язку з цим абсолютно правильно зазначає В.О. Коновалова, що, ґрунтуючись на загальних принципах моралі, які регулюють поведінку особи в суспільстві та зумовлюють розвиток і формування судово-етичних правил, у жодному разі не можна знаходити обставини, які дають змогу відхилитися від цих вимог, пояснюючи це метою й завданнями діяльності. Засоби, якими досягається мета судочинства, повинні відповідати вимогам законності й судово-етичним нормам. Усе, що суперечить таким вимогам, неприйнятно, які б слідчі «вигоди» це не обіцяло [3, с. 137].

Поряд з іншими чинниками, що безпосередньо впливають на розвиток і вдосконалення кримінальної процесуальної форми, останні відбуваються

також і під впливом моральних принципів і норм. Більшу того, як правильно зазначено в науці кримінального процесу, низка кримінальних процесуальних норм, які регулюють порядок здійснення кримінального провадження, зобов'язані своїм походженням саме нормам моралі [4, с. 130]. При цьому моральні норми або безпосередньо закріплені в правових, або становлять їхню основу, відбиваючи наявні (загальноприйняті) в суспільстві моральні цінності [5, с. 12–13]. У юридичній науці справедливо звертається увага на те, що інституціоналізація моральної норми не передбачає завідомо встановлених формальних процедур і не прив'язана до певних моментів часу. Ніхто не знає, коли й за яких умов з'являється моральна норма, але вона виникає та приймається людьми як позитивна вимога до поведінки, керівне начало в галузі моральних відносин [6, с. 150].

Вплив моральних норм на кримінальну процесуальну форму передусім можна прослідкувати на прикладі процесуальної форми здійснення правосуддя, яка має відповідати моральним уявленням про справедливість. Після появи «Теорії справедливості» Дж. Ролза (1971), зазначає С.П. Погребняк, у філософських дослідженнях на цю тему зазвичай проводиться розмежування між формальною, змістовною і процедурною справедливістю [7, с. 49]. Остання визнається як додержання процедурних правил, що спрямовані на забезпечення справедливості результату тієї чи іншої дії незалежно від інших обставин [7, с. 57]. Точне дотримання судом цих правил забезпечує, як зауважив А. Барак, упевненість суспільства в тому, що судова влада прагне до справедливості на підставі права; упевненість у тому, що судочинство здійснюється чесно, нейтрально, за рівного ставлення до кожної зі сторін, без будь-якого натяку на особисту заінтересованість у результаті процесу; упевненість у високому моральному рівні судочинства.

Тлумачення ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, що визначає завдання кримінального провадження, дає змогу стверджувати, що вона пронизана глибоким моральним змістом, адже включає низку положень, що уособлюють півні в суспільстві моральні цінності. Одним із них є забезпечення справедливості кримінального провадження, яка в контексті цієї статті закону виражається в тому, що кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, має бути притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинуваченим або засудженим і жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу. Останнє положення заслуговує на особливу увагу, оскільки, порівняно з КПК України 1960 р., воно є новим і як складова завдань кримінального провадження є певним важливим орієнтиром у правозастосовній діяльності, що передуює ухваленню рішення суду, на застосування процесуального примусу до учасників кримінального провадження виключно за наявності до того відповідних підстав. Це сприяє забезпеченню прав і свобод людини під час кримінального провадження, завдяки чому стає

можливим шлях до захисту найважливіших людських цінностей, тим самим реалізуються справедливість і гуманізм у сфері кримінального процесу.

Процесуальна (процедурна) справедливість становить зміст багатьох компонентів фундаментального права кожного на справедливий суд [10, с. 50–64], що гарантується ст. 10 Загальної декларації прав людини 1948 р., ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., ст. 6 КЗПЛ і національним законодавством України.

За справедливим твердженням С.П. Погребняка, з погляду справедливості під час здійснення правосуддя важливим є сам факт додержання процедурних правил. Природна справедливість зумовлює існування гарантій процесуальних прав особи й насамперед права бути заслуханим у судовому засіданні, вимогу форуму (гласність і змагальність у судовому засіданні), чесності й нейтральності судочинства, а також конституційних гарантій щодо судового захисту будь-якого порушеного права особи та гарантій прав на судові оскарження дій адміністративних органів [7, с. 68–69].

Отже, кримінальна процесуальна форма має включати відповідні процедурні механізми, що забезпечують реалізацію права кожного на справедливий суд і містять гарантії всіх його складових. Це стосується не тільки тих судових проваджень, у яких кримінальне провадження розглядається по суті, а й тих, у межах яких під час досудового розслідування слідчий суддя розв'язує питання правового характеру, зараховані до його компетенції.

Моральні норми визначають правовий зміст багатьох засад кримінального провадження, які, у свою чергу, установлюють фундамент кримінальної процесуальної форми на всіх етапах кримінального провадження. Повага до людської гідності, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання в приватне життя, презумпція невинуватості й забезпечення доведеності вини, свобода від самовикриття і право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення – в основі всіх цих засад кримінального провадження лежать моральні принципи, що в сукупності утворюють гуманістичну складову кримінальної процесуальної форми та кримінального процесу загалом [10, с. 6].

Необхідно відзначити, що вказані засади є загальноновизнаними й отримали правове закріплення не тільки на рівні національного законодавства, а насамперед у міжнародних документах у галузі прав людини (МПГПП, КЗПЛ тощо). Утім у цих документах вони зазвичай не деталізуються, а отримують свій розвиток у національному законодавстві шляхом їх подальшої імплементації.

Дослідження норм чинного КПК України дає змогу дійти висновку про те, що в ньому імплементовано загальноновизнані міжнародні стандарти в галузі захисту прав людини, він містить багато новацій, порівняно з раніше чинним законодавством, які, зокрема, стосуються закріплення процесуальної фор-

ми кримінального провадження й до основи яких покладено моральні норми. При цьому, як зазначалося вище, моральні норми не завжди отримують пряме нормативне закріплення, а в певних випадках визначають «дух» конкретної правової норми.

Прикладом такого підходу законодавця до регулювання процесуальної форми є закріплення в ст. 18 КПК України свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї як засади кримінального провадження. Це право декларується ст. 63 Конституцією України, проте як засада кримінального провадження воно закріплено вперше. До основи положень, які в сукупності становлять її нормативний зміст, покладено цінності, пов'язані із моральним вибором як актом моральної діяльності, що виражається у свідомому наданні переваги певній лінії поведінки чи конкретному вчинкові [11, с. 33], стосується викриття особою себе, близьких родичів або членів сім'ї в учиненні кримінального правопорушення. Як указують Р.В. Бараннік і В.П. Шибіко, моральний аспект досліджуваного права особи полягає в його сприянні охороні таких моральних категорій, як честь і гідність, запобігання моральним стражданням, що пов'язані зі свідченням проти своїх близьких, а також у збереженні сімейних, родинних стосунків [12, с. 17].

Порівняльний аналіз чинного кримінального процесуального законодавства України і КПК України 1960 р. стосовно правового регулювання вказаного питання надає можливість констатувати впровадження низки новацій, які створюють належні умови реалізації засади, що розглядається. Зокрема, це стосується тлумачення терміна «близькі родичі та члени сім'ї», що міститься в п. 1 ст. 3 КПК України, і визначає коло осіб, стосовно яких діє імунітет свідка і тому має застосовуватися процедура, пов'язана із роз'ясненням їм вказаного права. Як свідчить зміст цієї правової норми, законодавець імплементував практику ЄСПЛ із питання встановлення осіб, які мають визнаватися членами сім'ї, і поширив гарантію, передбачену цією засадою, також і на тих осіб, котрі спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Також на підтримку заслуговує закріплення в ч. 3 ст. 18 КПК України положення, що відповідає змісту ст. 63 Конституції України, про те, що жодна особа не може бути примушена давати не тільки показання, а й пояснення, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення в учиненні її близькими родичами чи членами сім'ї кримінального правопорушення.

Закріплення вказаного положення саме як засади кримінального провадження безпосередньо впливає на його процесуальну форму в частині визначення порядку проведення допиту під час досудового розслідування (ч. ч. 4, 8 ст. 224 КПК України) і в судовому провадженні (ст. ст. 351, 352 КПК України). Утім цим не вичерпуються слідчі (розшукові) та судові дії, особливості процесуального порядку яких зумовлено дією вищевказаної засади, адже свобода від самовикриття й викриття близьких родичів і членів сім'ї має поширюватися, на нашу думку, на всі про-

цесуальні дії, під час яких особа-суб'єкт вказаного права дає показання чи пояснення.

Моральні норми покладено й до інших правил проведення допиту, зокрема тих, що стосуються нормативного закріплення максимальної тривалості допиту – відповідно до ч. 2 ст. 224 КПК України, допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а загалом – понад вісім годин на день (допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ч. 2 ст. 226 КПК України). Крім того, законодавець передбачив, що в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи й статевої недоторканності особи, а також щодо злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях не може бути проведений за участі малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом із підозрюваним (ч. 9 ст. 224 КПК України). Під час аналізу питання впливу моральних основ на процесуальну форму слідчих (розшукових) дій заслуговує на увагу й положення ч. 4 ст. 224 КПК України – у разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви.

У контексті дослідження особливий інтерес викликає розгляд диспозитивності як засади кримінального провадження в аспекті її морального наповнення та значення. Л.М. Лобойко виділяє функцію цієї засади, що полягає в установленні специфічного кримінального процесуального режиму діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду під час початку та перебігу розслідування й судового провадження кримінальних проваджень для створення умов, необхідних для вільної реалізації заінтересованими суб'єктами своїх матеріальних і процесуальних прав [13, с. 91]. Підтримуючи цю позицію, В.Г. Гончаренко абсолютно слушно вказує, що аналіз правової ідеї, змісту й функцій диспозитивності в кримінальному процесі дає змогу встановити моральність принципу диспозитивності найвищого гатунку і його детермінуючу роль, адже саме завдяки в імперативному порядку реальному забезпеченню рівнозначної участі суб'єктів доказування в поданні, дослідженні, інтерпретації доказів утверджується дійсна функціональна рівність сторін, відбувається повнокровне та конструктивне їх змагання, неупереджене оцінювання аргументів проесontra, здійснюється ефективна реалізація права на захист від обвинувачення й принципу презумпції невинуватості [14, с. 124].

Ст. 241 КПК України містить кілька положень, які закріплюють моральні норми й тим самим забезпечують реалізацію засади поваги до людської гідності під час проведення освідування, у ході якого не допускаються дії, що принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримі-

нального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді й можуть надаватися лише суду під час судового розгляду. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано із необхідністю оголювати особу, котра підлягає освідуванню (ч. ч. 2, 4 ст. 241 КПК України).

На реалізацію цієї самої засади, а також невтручання в приватне життя спрямоване й положення, передбачене ч. ч. 1, 2 ст. 255 КПК України, до основи якого покладено саме моральні норми, відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення, крім випадків, передбачених ч. 2 цієї самої статті. Забороняється використання вказаних відомостей, речей і документів для цілей, не пов'язаних із кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб.

Розглядаючи проблему впливу норм моралі на кримінальну процесуальну форму в аспекті забезпечення невід'ємного права особи на повагу до людської гідності, не можна обійти увагою практику ЄСПЛ, зокрема, у частині застосування ст. 3 КЗПЛ. Так, у рішенні у справі «Городнічев проти Російської Федерації» від 24.05.2007 р. вказано, що знаходження заявника в наручниках у ході судових засідань тоді, коли застосування цього заходу не було обґрунтовано розумними вимогами суспільної безпеки або належного здійснення правосуддя, є таким, що принижує гідність особи за змістом ст. 3 КЗПЛ [15]. Це рішення має прецедентне значення, адже в наступних випадках під час оцінювання правомірності застосування засобів стримування й відповідності процедури їх застосування вимогам ст. 3 КЗПЛ ЄСПЛ посилається на вказану позицію, яка є вихідною. Зокрема, розглядаючи справу «Каверзін проти України» (рішення від 15.05.2012 р.) ЄСПЛ відзначив, що застосування засобів стримування, зокрема наручників, як правило, не порушує питання за ст. 3 Конвенції, якщо такий захід уживається у зв'язку із законним позбавленням свободи без застосування сили та без його публічної демонстрації, які б перевищували межі, що обґрунтовано вважаються необхідними (див. рішення у справах «Городнічев проти Росії» (Gorodnitchev v. Russia), заява № 52058/99, п. 108, від 24 травня 2007 р., і «Кучерук проти України» (Kucheruk v. Ukraine), заява № 2570/04, п. 139, ECHR 2007-X) [16]. Також ЄСПЛ визнає застосування наручників таким поведінням, що має визнаватися нелюдським і принижує гідність особи, якщо воно не виправдано необхідністю забезпечення безпеки (рішення у справі «Салахов та Іслямова проти України» від 14.03.2013 р.) [17].

Прикладом правової заборони, до основи якої покладено саме моральні заборони, є ч. 3 ст. 271 КПК

України, відповідно до якої під час підготовки та проведення заходів щодо контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона не вчинила б, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобути в такий спосіб речі й документи не можуть бути використані в кримінальному провадженні.

Морально заохочувальна поведінка становить основу правового дозволення, що передбачено ч. 4 ст. 469 КПК України, відповідно до п. 2 якої угода про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо особливо тяжких злочинів, зарахованих до підслідності Національного антикорупційного бюро України, за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи в учиненні злочину, зарахованого до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами. Розширивши в такий спосіб категорію кримінальних проваджень, у яких може бути укладена угода про визнання винуватості, законодавець передбачив обов'язкову умову застосування в цьому випадку особливого порядку кримінального провадження на підставі угод – викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи в учиненні злочину, підслідного Національному антикорупційному бюро України. Така поведінка особи свідчить про її сприяння органам досудового розслідування в боротьбі з корупцією, усвідомлення нею протиправного та аморального характеру дій іншої особи. Зрозуміло, що моральна складова застосування вказаного порядку не може в цьому випадку розглядатися як єдина, але в цілях дослідження заявленої проблеми ми зробили наголос саме на цій складовій.

Особливого значення й форми зовнішнього вираження норми моралі набувають у правилах, що визначають обрядність кримінального провадження, під якою розуміють сукупність атрибутів кримінальної процесуальної форми, що мають спеціально акцентоване зовнішнє вираження, покликані показати важливість, урочистість, особливий вищий смисл і самоцінність формально визначеної поведінки учасників процесу й обстановки, у якій здійснюються ці дії [18]. Необхідність закріплення цих правил, у тому числі в КПК України, сумніву не викликає, адже вони виконують зразу кілька функцій, зокрема сприяють підвищенню авторитета судової влади; здійсненню виховного впливу судового процесу; підвищенню

моральної відповідальності учасників кримінального провадження за належне виконання покладених на них процесуальних обов'язків.

Незважаючи на наявність різних підходів до питання доцільності збереження процесуальних обрядів, розвиток кримінального процесуального законодавства України дає змогу констатувати тенденцію до розширення сфери їхньої дії. У КПК України з'явилися норми, що закріплюють порядок звернення сторін і учасників кримінального провадження до суду (ч. 3 ст. 329), зміст присяги свідка, яка надається в судовому провадженні (ч. 2 ст. 352), присяги експерта (ч. 1 ст. 356), присяги присяжного (ст. 388). Принесення присяги покликано підвищити моральну відповідальність свідка, потерпілого, експерта й присяжного за належне виконання покладених на них процесуальних обов'язків. Для свідка, як правильно зазначено в Науково-практичному коментарі до КПК України, присяга має високе моральне значення, оскільки він публічно бере на себе зобов'язання виконати свій обов'язок сумлінно – правдиво повідомивши суду всі обставини, свідком яких він був [19, с. 645]. Те саме стосується і присяги експерта. Присяга присяжного, указується в тому самому Науково-практичному коментарі КПК України, є офіційною ритуально-урочистою дією. Дотримання присяги після її прийняття є обов'язковим, що передбачає юридичну відповідальність у разі ігнорування положень її тексту. Присяжні складають присягу в залі судового засідання за пропозицією головуєчого в присутності учасників кримінального провадження та осіб, які присутні в залі відкритого судового засідання. Текст присяги підкреслює слідування загальним засадам кримінального судочинства: законність, верховенство права, яке неможливе без справедливості; безпосередність, тобто присяжні мають брати до уваги лише ті докази, які досліджені в суді. Усе це є фактором, який психологічно посилює спрямованість присяжного протистояти як зовнішньому, так і внутрішньому тиску на нього під час виконання ним конституційної ролі представників народу в здійсненні правосуддя [19, с. 697–698].

Висновки. Указане наочно свідчить про те, що моральні норми суттєво впливають не тільки на формування етики професійних учасників кримінальних процесуальних відносин, а й детермінують розвиток кримінальної процесуальної форми. При цьому важливо акцентувати на тому, що в багатьох випадках недотримання моральних норм, покладених до основи окремих процедур кримінального провадження, тягне певні правові наслідки – визнання доказів недопустимими, притягнення до юридичної відповідальності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Москалькова Т.Н. Этика уголовно-процессуального доказывания (стадия предварительного расследования) / Т.Н. Москалькова. – М. : Спарк, 1996. – 125 с.
2. Кони А.Ф. Нравственные начала в уголовном процессе / А.Ф. Кони // Кони А.Ф. Сочинения : в 8 т. / А.Ф. Кони. – М., 1967. – Т. 4. – 1967. – 542 с.
3. Коновалова В.О. Нравственные основы судопроизводства: состояние и тенденции / В.О. Коновалова // Вибрані твори. – Х. : Апостіль, 2012. – 528 с.
4. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / [В.Б. Алексеев, Л.Б. Алексеева, В.П. Божьев, А.Д. Бойков и др.] ; под ред.: А.Д. Бойкова, И.И. Карпеца. – М. : Юрид. лит., 1989. – 640 с.

5. Москалькова Т.Н. Этика уголовно-процессуального доказывания. Стадия предварительного расследования / Т.Н. Москалькова. – М. : Спарк, 1996. – 125 с.
6. Мальцев Г.В. Нравственные основания права / Г.В. Мальцев. – М. : Изд-во СГУ, 2009. – 552 с.
7. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : [монографія] / С.П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 239 с.
8. Барак А. Судейское усмотрение / А. Барак ; пер. с англ. ; авт. предисл. М.В. Баглай. – М. : НОРМА, 1999. – 376 с.
9. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : [монографія] / О.Г. Шило. – Х. : Право, 2011. – 472 с.
10. Мельник О.В. Моральні засади провадження у досудових стадіях кримінального процесу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.В. Мельник. – К. : Київський національний ун-т внутрішніх справ, 2006. – 16 с.
11. Валицкий А. Нравственность и право в теориях либералов конца XIX – начала XX веков / А. Валицкий // Вопросы философии. – 1991. – № 8. – С. 25–40.
12. Бараннік Р.В. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі / Р.В. Бараннік, В.П. Шибіко. – К. : КНТ, 2008. – 212 с.
13. Лобойко Л.М. Принцип диспозитивності в кримінальному процесі України / Л.М. Лобойко. – Дніпропетровськ : Ліра, 2004. – 216 с.
14. Гончаренко В.Д. Моральність як основоположна умова справедливого правосуддя / В.Д. Гончаренко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 121–128.
15. Рішення ЄСПЛ «Городнічев проти Російської Федерації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.gu/documents/doc/2465023/2465023-001.htm>.
16. Рішення ЄСПЛ «Каверзін проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_851.
17. Рішення ЄСПЛ «Салахов та Іслямова проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/sprava-salahov-ta-islyamova-proti-ukrayini-doc149419.html>.
18. Никифорова Т.В. Уголовно-процессуальный обряд: теоретические и прикладные аспекты внешней стороны процессуальной формы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Т.В. Никифорова. – Нижний Новгород, 2006. – 27 с.
19. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка. – Х. : Фактор, 2013. – 1072 с.

УДК 343.12

ОБВИНУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

PROSECUTOR'S INDICTMENT ACTIVITIES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Шульган І.І.,

*аспірант кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття присвячена характеристиці кримінально-процесуальної функції обвинувачення. Здійснення цієї функції, згідно із законодавством України, покладено на органи прокуратури. Обвинувальна діяльність прокурора розпочинається на стадії досудового розслідування і триває до прийняття судом остаточного рішення в кримінальному провадженні. Проаналізовано підходи, які існують у науці кримінального процесу, щодо розуміння сутності обвинувачення й моменту його виникнення в кримінальному провадженні.

Ключові слова: обвинувачення, кримінально-процесуальна функція, функція обвинувачення, державне обвинувачення, обвинувальна діяльність.

Статья посвящена характеристике уголовно-процессуальной функции обвинения. Осуществление данной функции, согласно законодательству Украины, возложено на органы прокуратуры. Обвинительная деятельность прокурора начинается на стадии досудебного расследования и продолжается до принятия судом окончательного решения в уголовном производстве. Проанализированы подходы, которые существуют в науке уголовного процесса, относительно понимания сути обвинения и момента его возникновения в уголовном производстве.

Ключевые слова: обвинение, уголовно-процессуальная функция, функция обвинения, государственное обвинение, обвинительная деятельность.

This article is devoted to the characterization of criminal procedure accusation. The execution of this function under the law of Ukraine assigned to the prosecution. Indictments activities prosecutor begins at the stage of preliminary investigation and continues until the final decision of the court in criminal proceedings. The article analyzes the approaches that exist in the science of criminal proceedings with respect of understanding of the indictment and the moment of its appearance in criminal proceedings.

Key words: indictment, criminal procedural function, function of accusation, public prosecution, indictment activity.